

Agnieszka Barczyk, Uniwersytet Łódzki

Tematyka religijna w telewizji regionalnej na przykładzie TVP Łódź

The religious topics in a regional television. The example of TVP Lodz

STRESZCZENIE:

POLSKA TELEWIZJA PUBLICZNA (A ZWŁASZCZA JEJ ODDZIAŁY TERENOWE) NIE DOCZEKAŁA SIĘ JESZCZE DOSTATECZNEJ LICZBY OPRACOWAŃ TEORETYCZNYCH. ARTYKUŁ PREZENTUJE WYBRANE PROGRAMY O TEMATYCE RELIGIJNEJ, ZREALIZOWANE PRZEZ TVP ŁÓDŹ. CELEM ANALIZY, KTÓRA UWZGLĘDNI ARCHIWALNE NAGRANIA, ZACHOWANĄ DOKUMENTACJĘ ORAZ PRZEGLĄD LITERATURY, JEST ODPOWIEDŹ NA PYTANIE O SPOSOBY ISTNIENIA TEMATYKI RELIGIJNEJ W TELEWIZJI REGIONALNEJ.

SŁOWA KLUCZOWE:

FRELIGIA, PROGRAM TELEWIZYJNY, TELEWIZJA REGIONALNA, TVP ŁÓDŹ

ABSTRACT:

THERE ARE FEW THEORETICAL STUDIES ABOUT POLISH PUBLIC TELEVISION. IT ISN'T A SUFFICIENT NUMBER (ESPECIALLY PAPERS ABOUT REGIONAL DIVISIONS OF POLISH TELEVISION). THIS ARTICLE PRESENTS SELECTED RELIGIOUS PROGRAMS, MADE BY TVP LODZ. THE PURPOSE OF THE ANALYSIS, WHICH INCLUDES RECORDINGS, PRESERVED DOCUMENTATION AND REVIEW OF THE LITERATURE, IS THE ANSWER TO THE QUESTION ABOUT EXISTENCE OF RELIGIOUS TOPICS IN REGIONAL TELEVISION.

KEYWORDS:

RELIGION, TV PROGRAM, REGIONAL TELEVISION, TVP LODZ

Podstawowym zadaniem nadawcy publicznego jest realizowanie tzw. misji, której zakres określa ustawodawca: „Publiczna radiofonia i telewizja realizuje misję publiczną, oferując, na zasadach określonych w ustawie, całemu społeczeństwu i w szczególności jego częściom, zróżnicowane programy i inne usługi w zakresie informacji, publicystyki, kultury, rozrywki, edukacji i sportu, cechujące się pluralizmem, bezstronnością, wyważeniem i niezależnością oraz innowacyjnością, wysoką jakością i integralnością przekazu”¹. W zróżnicowanej ofercie medialnej powinny się pojawiać także programy podejmujące tematykę religijną (zdecydowana większość Polaków deklaruje wyznanie katolickie)².

Polska telewizja publiczna oraz jej programy – zwłaszcza w wydaniu regionalnym – nie doczekała się jeszcze dostatecznej liczby opracowań naukowych. Zdecydowanie lepiej wygląda na tym tle skala ogólnopolska, której poświęcone zostało kilka prac³ – w niektórych z nich pojawiają się wzmianki o ośrodkach regionalnych. Oddziały terenowe telewizji, odgrywające nieocenioną rolę wobec regionalnych społeczności, przygotowujące programy także na antenę ogólnopolską, zasługują na miejsce w refleksji naukowej. Niniejszy tekst jest poświęcony TVP Łódź. Przedmiot badań nie jest dobrze poznany – jedynymi źródłami wiedzy na temat analizowanej stacji są: jubileuszowy album⁴, napisana w Łódzkiej Szkole Filmowej praca magisterska⁵, pojedyncze teksty w tomie przygotowanym przez Katedrę Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej Uniwersytetu Łódzkiego⁶ oraz strona internetowa opracowywana przede wszystkim przez Helenę Ochocką, była pracownicę łódzkiego ośrodka⁷.

Celem artykułu jest przeanalizowanie treści publikowanych w TVP Łódź poprzez prezentowanie wybranych programów Ośrodka poświęconych tematyce religijnej. Propozycje te poruszają ważne problemy związane ze sferą *sacrum*; do tej pory nie doczekały się jeszcze wystarczającego opracowania teoretycznego. W artykule program o tematyce religijnej pojmowany będzie jako ta część strumienia telewizyjnego, w której twórcy sięgają po zagadnienia związane z wiarą, duchowieństwem i życiem Kościoła Katolickiego. Kryterium kwalifikowania produkcji stanowi więc przede wszystkim zakres tematyczny programu, a nie jego funkcja (np. informowanie bądź edukowanie) czy potencjalny odbiorca.

¹ Ustawa z dnia 29 grudnia 1992 r. o radiofonii i telewizji, Dz.U. 1993 nr 7 poz. 34, <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19930070034> (dostęp 15.07.2014).

² Według badania CBOS z 2012 roku aż 93,1% Polaków uznaje się za katolików. Zob. *Zmiany w zakresie wiary religijności Polaków po śmierci Jana Pawła II*, http://cbos.pl/SPISKOM.POL/2012/K_049_12.PDF (dostęp 15.07.2014).

³ Dla przykładu: J. Kończak, *Od Tele-Echa do Polskiego Zoo*, Warszawa 2008; A. Kozieł, *Za chwilę dalszy ciąg programu... Telewizja Polska czterech dekad 1952-1989*, Warszawa 2003 czy D. Michalski, *To była bardzo dobra telewizja. Część 1: Misja emisji*, Warszawa 2012.

⁴ Zob. B. Kurowska, I. Łękawa (red.), *Młodość przychodzi z wiekiem*, Łódź 2006.

⁵ Zob. T. Swynarski, *Ośrodek Telewizji Polskiej w Łodzi. Historia i współczesność*, niepublikowana praca magisterska napisana pod kierunkiem naukowym prof. Jerzego Woźniaka, Łódź 2003.

⁶ Zob. B. Bogolebska, J. Mikosz (red.), *Media łódzkie dawniej i dziś*, Łódź 2012.

⁷ Zob. *Twórcy kultury i sztuki*, <http://www.art.intv.pl/> (dostęp 17.07.2014).

Analiza dokumentów znajdujących się w archiwum TVP Łódź wykazuje, że najważniejszą pozycją w tym obszarze jest realizowany od 1995 roku cykl pt. *Depozyt Wiary*. Okazuje się jednak, że odnaleźć można także pojedyncze programy, np. reportaże, których tematem rozważań były zagadnienia religijne. Ze względu na ramy tekstu konieczne staje się zastosowanie pewnych ograniczeń co do badanego materiału. Koncepcja pracy została osadzona w połączeniu badań wspomnianego cyklu oraz autorskich programów Piotra Słowikowskiego – dziennikarza i reżysera filmów dokumentalnych przez kilkadziesiąt lat związanego z TVP Łódź. Takie założenie pozwala na prezentację cyklu *Depozyt Wiary* (ze szczególnym uwzględnieniem odcinków przygotowanych przez Słowikowskiego) oraz jednego wybranego programu: *Ks. Józef Tischner – Spotkania*.

W artykule wykorzystana została popularna w badaniach medioznawczych metoda studium przypadku, której celem jest wnikliwy opis konkretnych tekstów. Analiza, zbudowana na podstawie nagrań, zgromadzonych w Archiwum Telewizji Łódzkiej, zachowanej dokumentacji programów oraz przeglądu dostępnej literatury, ma dać odpowiedź na pytanie o sposoby istnienia tematyki religijnej w telewizji regionalnej.

Depozyt Wiary

Redakcja Katolicka TVP Łódź, którą kieruje ks. Jarosław Nowak, od 1995 roku przygotowuje programy z cyklu *Depozyt Wiary*. Do dnia 20.01.2014 roku powstało 513 odcinków programu. Przygotowywali je różni twórcy, m.in.: Dorota Ceran, Joanna Gołębiowska, Krystyna Piaseczna, Aleksandra Rek, Dagmara Zalewska, Marian Krygier oraz ks. Jarosław Nowak⁸. W swoich programach autorzy portretowali zagadnienia i wydarzenia związane z życiem religijnym, wiarą i Kościołem⁹. Wśród poruszanych tematów można odnaleźć m.in. relację z pielgrzymki maturzystów na Jasną Górę (*Oto Matka twoja*, 2003), prezentację laureatów XI Ogólnopolskiego Festiwalu Dziecięcej Pieśni Religijnej (*Duchu Święty przyjdź*, 1998) czy reportaż z działalności teatru funkcjonującego przy Kościele Środowisk Twórczych w Łodzi (*Logosowe Rzeczy*, 2012).

Odniesienie do tematyki sakralnej oraz duchowości można odnaleźć już w czołówce cyklu (warto podkreślić, że trwa ona zaledwie pół minuty, nie zabiera więc nazbyt dużo czasu głównej części programu). Ikonografie przedstawiające Świętych przechodzą szybko w planszę ukazującą dwa zbiory o wspólnym zakresie (jeden z nich tworzy ziemski glob). Ta wizualna metafora zdaje się pokazywać, że *sacrum* i *profanum* mieszkają obok siebie, a łącznikiem między nimi – również pośrednikiem między ziemią i niebem – jest wiara. Świętości można więc szukać także w życiu codziennym, w człowieku, w pięknie przyrody.

⁸ Ten ostatni jest również autorem tekstu o działalności Redakcji Katolickiej TVP Łódź. Zob. J. Nowak, *XV lat Redakcji Programów Katolickich w TVP Łódź*, w: B. Bogołębska, J. Mikosz (red.), *Media łódzkie dawnej i dziś*, dz. cyt.

⁹ *Depozyt wiary* nie jest jedynym programem katolickim w ofercie Telewizji Polskiej. Podobne propozycje kierują do swoich odbiorców także inne ośrodki terenowe, np. Białystok – cykl *Pod Twoją obronę*. Na antenie ogólnopolskiej można zaś oglądać m.in.: *Między Ziemią a Niebem* (TVP1), *Słowo na niedzielę* (TVP2) czy przeznaczone dla młodszych widzów *Ziarno* (TVP1).

Rys. 1: *Screen z czołówki cyklu „Depozyt Wiary”*

Piotr Słowikowski, okazjonalnie i nieregularnie współpracując z Redakcją Katolicką, w latach 1998-2009 przygotował dwadzieścia pięć programów o tematyce religijnej. Symptomatyczne, na co zwraca uwagę Bogumiła Fiołek-Lubczyńska¹⁰, stają się już same ich tytuły, np.: *Architekt Życia* (2008), dwa odcinki pt. *Credo* (2009), *Cud narodzin* (2005), *Duchowość pracy* (2006), *Fides et ratio* (2007), *Góra Błogosławieństw* (2007), *Jam jest drogą, prawda, życiem* (2008), *Miłosierdzie* (2007), *Modlitwa* (2006), *Modlitwa Pańska* (2008), *Otoczmy troską życie* (2009), *Psalmy* (2008), *Pycha i pokora* (2006), *Sięgając po Biblię* (2006) czy *Święty Paweł* (2008). Warto wspomnieć, że część emitowanych programów korespondowała ze świętami z kalendarza liturgicznego. Dobrymi przykładami są tutaj: oddające klimat Bożego Narodzenia *Narodziny* oraz budujące nastrój Wielkanocy *Słowa ostatnie i pieśń pasyjna*.

Przewodnikami po trudnych tematach programu byli przedstawiciele duchowieństwa: ks. dr Tomasz Falak, ks. dr Piotr Przesmycki, ks. dr Marek Wochna i ks. bp Józef Zawitkowski (temu ostatniemu poświęcił Słowikowski odcinek biograficzny pt. *Moc słowa – Józef Zawitkowski*, 2009). Duchowni pomagali widzom zrozumieć istotę wiary, próbowali odpowiedzieć na niełatwe pytania: co to znaczy wierzyć? czy wiara i rozum to pojęcia przeciwstawne? Odwoływali się przy tym do pism filozoficznych i teologii. Niejednokrotnie ich wypowiedzi zbliżały się formą do wykładów, poszerzających nie tylko wiedzę odbiorcy, ale także jego perspektywę patrzenia (np. prezentacja trzech sposobów rozumienia wiary według św. Augustyna w odcinku pt. *Credo, cz. I*, 2009).

¹⁰ Zob. B. Fiołek-Lubczyńska, *Sztuka – nauka – historia, czyli TVP Łódź z Piotrem Słowikowskim*, w: B. Bogulebska, J. Mikosz (red.), *Media łódzkie dawniej i dziś*, dz. cyt., s. 191.

Uzupełnienie wypowiedzi kapłanów stanowiły: „Teksty biblijne, cytaty z rozważań papieża, teologów, filozofów, poezje, pieśni, psalmy – wszystko czytał na wizji aktor Janusz German”¹¹. Przedstawienie mówcy w planie średnim, na czarnym tle, pozwalało na skupienie się na wypowiedzianych przez niego słowach. Zabiegiem, który wydobywał wagę niektórych słów i akcentował ich znaczenie, było stosowanie najazdów kamery na strony książek czy pojawiające się niekiedy plansze zawierające cytaty z wybranych dzieł (np. fragmenty pracy Jana Pawła II, zatytułowanej *Fides et ratio*, w programie pod tym samym tytułem, zrealizowanym w 2007 roku).

Oprócz przedstawicieli Kościoła i aktora – Janusza Germana, w programie pojawiały się też osoby świeckie. Ich udział wynikał z tematyki i idei konkretnego odcinka. W poświęconym relacjom między wiarą i rozumem przywoływanym już programie *Fides et ratio* wystąpił rektor Politechniki Łódzkiej, prof. dr hab. Jan Krysiński. Profesor Waldemar Ceran – znakomity znawca dziejów Grecji i Bizancjum – opowiadał o rozumieniu idei *pracy w starożytności*, w programie jej poświęconym, a nawiązującym do encykliki *Laborem exercens* Jana Pawła II. Wartość lektury *Biblii* przybliżyli (oprócz duchownych) Leszek Skrzydło – twórca blisko 20 filmów dokumentalnych o tematyce biblijnej, dr Jerzy Kropiwnicki – autor książek o Ziemi Świętej i dr Maria Beran-Jabłońska – historyk literatury.

Dzięki dopuszczeniu do głosu ludzi nauki, przedstawicieli racjonalizmu, możliwe stało się poznanie drugiej strony analizowanych problemów. Nie zabrakło też artystów: program *Modlitwa Pańska* rozpoczął się rozważaniami prof. Marka Pawlikowskiego, endokrynologa i poety, a w kolejnym odcinku *Depozytu wiary*, zatytułowanym *Narodziny* (2007), pojawili się także artyści plastycy: Izabela Maria Trelińska i Stanisław Romaniak, którzy o Narodzeniu Pańskim opowiadali w kontekście swojej rodziny, dzieciństwa i twórczości. Programy stawały się również dobrą okazją do prezentacji zespołów muzycznych, wykonujących utwory o tematyce religijnej: Zespołu Chorału Gregoriańskiego z Chorzowa czy śpiewających kolędy: Zespołu Pieśni i Tańca „Łódź” oraz Zespołu Pieśni i Tańca „Podhale”.

Obecność w omawianym programie osób świeckich zapewniała „cywilne” ujęcie tematów, stwarzała możliwość stawiania ważnych pytań w mniej formalnym tonie. Osoby duchowne otrzymywały niekiedy zadania odkrycia swej prywatności, np. w odcinku o motywie dziecka w Ewangeliach opowiadali o swoich latach dzieciństwa (program *Otoczmy troską życie*), a gdzie indziej przedstawiali swoisty ranking ulubionych psalmów (program o *Psalmach*). W cyklu pojawiały się też świeckie motywy: na przykład bożonarodzeniowy program *Cud narodzin* – rozpoczęty został zdjęciami porodówki i narodzin dziecka, podniesionych do symbolu świętego przybycia na ziemię każdego potomka.

Główny ciężar programów z cyklu *Depozyt Wiary* spoczywał jednak na słowie. Oprócz rozważań tematycznych osób duchownych warstwę słowną tworzyły przede wszystkim cytaty z *Pisma Świętego (Listów Apostolskich, Psalmów)*, encyklik i adhortacji papieża Jana Pawła II, Jana XXIII, tekstów Jean-Marie Lustigera, Anselma Grüna,

¹¹ Tamże.

Lawrence Kushnera oraz wielu poetów, m.in. Czesława Miłosza, Janusza Pasierba, Jana Twardowskiego, Cypriana K. Norwida, Adama Mickiewicza. W programach redagowanych przez Piotra Słowikowskiego prezentowane były zarówno szerokie skojarzenia bazujące na słowie, jak i urozmaicona warstwa obrazowa. Do tej ostatniej należały między innymi filmowe wstawki: fragmenty mszy świętych (*Credo, cz. I*, 2009), materiały archiwalne z sanktuariów w Guadalupe i w Częstochowie, fotorelacja z ogłoszenia encykliki Jana Pawła II *Fides et ratio* z dn. 14.10.1998 roku w Watykanie (*Fides et ratio*, 2007). Zdaniem Fiołek-Lubczyńskiej, „W warstwie filmowej programu szczególnie ciekawe okazały się zdjęcia z Izraela z Ziemi Świętej, ikonografia dziejów sztuki i zdjęcia obiektów sakralnych Łodzi i Polski”¹². Zazwyczaj pełniły one rolę służebną wobec słowa – ilustrowały konkretne wypowiedzi (zdjęcia książek, portrety papieży), ożywiały długie struktury narracyjne.

W pracy nad programami Piotr Słowikowski korzystał najczęściej z montażu „miękkiego”, zaś jedną z jego ulubionych figur montażowych było przenikanie kadrów. W odcinkach z cyklu *Depozyt Wiary* zabieg ten nabierał szczególnego znaczenia – niezwykle sugestywnie pokazywał brak wyraźnych granic między tym, co święte, a tym, co powszechne, między sferą ziemską a sferą nieba. Bardzo wyraźnie widać to w drugiej części *Credo* (2009), w której pojawiają się impresjonistyczne pejzaże. Twórca zdaje się mówić: „wsluchajcie się w szum wiatru, przyjrzyjcie się kwiatom i drzewom, pochylcie nad górskim strumieniem: tam także tkwią boskie pierwiastki, tam tkwi piękno i świętość”.

Bogumiła Fiołek-Lubczyńska, przyglądając się *Depozytowi Wiary*, stwierdziła: „Cytowanie źródeł, rozważania naukowców-bibliistów, znawców dziejów Kościoła i Świętych stykały się z rozumieniem Wiary, rozumieniem przez serce – co szczególnie ukazywały piękne w formie i treści wypowiedzi ks. biskupa Józefa Zawitkowskiego”¹³. Przykładami owego „przez serce rozumienia” były także pojawiające się w programach utwory muzyczne, pokazujące, że również śpiewem można słać Boga. Ich rola polegała także na zbliżeniu się do odbiorcy, pokazaniu mu, że tematykę religijną można odnaleźć nie tylko w średniowiecznych moralitetach i wiekowych już dziełach plastycznych, ale także w sztuce współczesnej, a nawet w kulturze popularnej. Jednym z przykładów potwierdzających tę tendencję nawiązywania do rozmaitych tekstów kultury było umieszczenie w programie piosenki Stevie Wondera pt. *Have a talk with God (Porozmawiaj z Bogiem)*.

Wielu z nas czuje, że samotnie idzie przez życie, bez przyjaciela.

Zapomina, że jest ktoś, kto nigdy nas nie zawiedzie.

Można iść do Niego i rozmawiać z Nim w każdej chwili.

On zawsze jest w pobliżu.

Gdy czujesz, że życie jest zbyt ciężkie,

*to po prostu idź i porozmawiaj z Bogiem*¹⁴ –

¹² Tamże.

¹³ Tamże.

¹⁴ Tłumaczenie tekstu piosenki podają za ks. Ryszardem Koperem. Zob. R. Koper, *Słowo na niedzielę: Bóg nie umarł*, <http://kurierplus.com/archiwum/>?

Odczytywanemu przez Janusza Germana tłumaczeniu tekstu towarzyszyły zdjęcia ulicy i zabieganych mieszkańców miasta (*Credo, cz. II*, 2009).

Inny przykład można odnaleźć w programie pt. *Psalmy* (2008), w którym pojawił się istniejący od 1999 roku zespół „Arka Noego” oraz piosenki o tematyce religijnej napisane w języku dziecka.

Realizowane przez Piotra Słowikowskiego programy wchodzące w skład cyklu *Depozyt Wiary* nie są jedynymi w jego dorobku, które dotyczą tematyki religijnej. Twórca wielu programów religijnych dla TVP Łódź współpracował przy ich produkcji z bohaterami, którzy byli głęboko zakorzenieni w Kościele, np. z ks. Józefem Tischnerem czy ks. Tadeuszem Furdyną – kapłanem i artystą plastykiem, malarzem, projektantem witraży i wnętrza kościołów. Oprócz walorów edukacyjnych, poszerzania wiedzy filozoficznej i świadomości wiary, dla Piotra Słowikowskiego ważne stało się także popularyzowanie współczesnych interpretacji *Pisma Świętego*, prezentowanie wzorów człowieka wierzącego i dającego świadectwo, stawianie trudnych pytań, na które często nie ma jednoznacznej odpowiedzi.

Ks. Józef Tischner – Spotkania (1998)

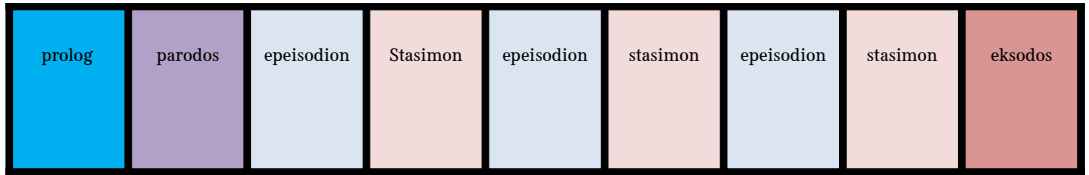
W 1998 roku powstał w TVP Łódź trzydziestominutowy program *Spotkań*. „Kanwą widowiska poetyckiego jest esej księdza profesora Józefa Tischnera na temat *Spotkań międzyludzkich*. Esaj ten został wygłoszony w Ostrowsku w pracowni malarza Mariana Gromady”¹⁵. Przygotowując program poświęcony duchownemu i filozofowi z Łopusznej, Piotr Słowikowski korzystał ze zdobytych wcześniej doświadczeń: „Oczywiście nic nie warto kopiować bez transpozycji, bez przetworzenia. I tak w przypadku *Artystów – Galerii* stosowałem zasadę *collage*, przetwarzając ją na potrzeby telewizji. Tak samo było ze strukturą dramatu greckiego (po studiach nad Edypem do pracy magisterskiej). Przecież nie zaczynałem filmu z księdzem Tischnerem: *Spotkania*, od wejścia chóru (*parodos*), by potem epizody (*epeisodion*) przedzielać akcjami aktorów (*stasimon*) aż do wyjścia chóru (*eksodos*). A jednak w tym programie pomogła mi owa struktura tragedii greckiej, by go skonstruować”¹⁶ – wspominał.

Aby przyjrzeć się transpozycji schematu antycznej tragedii do programu telewizyjnego, konieczne staje się przywołanie jego pierwowzoru: „Otwierał ją zawsze prolog (w formie monologu lub dialogu), w którym wstępnie zarysowywano sytuację. Następnym etapem był *parodos* (pierwsza pieśń chóru wkraczającego na orchesterę, czyli specjalnie wydzielone dla chóru miejsce przy scenie). Po zajęciu przez chór miejsca na orchesterze, rozpoczynały się, występujące na przemian *epeisodia* (sceny dialogowe, monologowe lub fragmenty narracyjne) i *stasimona* (pieśni chóru). Tragedię grecką zamykał *eksodos*, czyli pieśń chóru schodzącego z orchesterzy”¹⁷. Graficznie schemat ów przedstawia Rysunek nr 2.

module=displaystory&story_id=3097&format=print&edition_id= 174 (dostęp 21.06.2014 r.).

¹⁵ Na podstawie dokumentacji programu znajdującej się w Archiwum Telewizji Łódzkiej.

¹⁶ Na podstawie korespondencji elektronicznej z Piotrem Słowikowskim w dn. 6.11.2013 roku.

Rys. 2: Schemat kompozycyjny tragedii greckiej

Kompozycję programu *Ks. Józef Tischner - Spotkania*, będącego modyfikacją antycznego wzorca, przedstawia Tabela nr 1.

	Opis akcji	Czas trwania
Prolog	Aktor - Andrzej Herder - odczytuje fragment <i>Księgi Mądrości Syracha (Miła mowa pomnaża przyjaciół a język uprzejmy pomnaża miłe pozdrowienia...)</i> , stanowiący swoisty wstęp do dalszych rozważań.	0'00 - 1'09
Parodos	Obrazom autorstwa Mariana Gromady towarzyszy plansza tytułowa oraz muzyka Piotra Hertla.	1'09-1'45
Epeisodion	Ks. prof. Józef Tischner mówi o doświadczeniu spotkania.	1'45 - 4'38
Stasimon	Obrazy Mariana Gromady przy akompaniamencie muzyki Piotra Hertla ¹⁸ .	4'38-4'48
Epeisodion	Inscenizacje aktorskie: <ul style="list-style-type: none"> • Bronisław Wrocławski: <i>Niedoszłe spotkanie</i> (Thomas Hardy w tłum. Stanisława Barańczaka); • Ewa Wichrowska i Bronisław Wrocławski: <i>Bliscy i oddaleni</i> (ks. Jan Twardowski). 	4'48-7'30
Stasimon	Obrazy Mariana Gromady przy akompaniamencie muzyki Piotra Hertla ¹⁹ .	7'30-7'48
Epeisodion	Inscenizacje aktorskie: <ul style="list-style-type: none"> • Michał Staszczak: <i>Świat był w twarzy ukochanej</i> (Rainer Maria Rilke w tłumaczeniu Mieczysława Jastruna). • Urszula Gryczewska: <i>Początek miłości</i> (Rainer Maria Rilke w tłum. Mieczysława Jastruna). 	7'48-9'54

¹⁷ Z. Dominów, M. Dominów (oprac.), *Słownik terminów literackich i gramatycznych*, Białystok 2001, s. 267.

¹⁸ W *stasimon* prezentacji obrazów towarzyszy wyłącznie muzyka, która z czasem przechodzi w *off* Bronisława Wrocławskiego (rozpoczyna się *epeisodion*), a następnie (kolejne 4 sekundy) w zdjęcia 100%.

¹⁹ Podobnie jak w poprzednim *stasimonie* towarzysząca prezentacji obrazów muzyka z czasem przechodzi w *off*, tym razem Michała Staszczaka (rozpoczyna się *epeisodion*), a następnie (kolejne 6 sekund) w zdjęcia 100%.

PRAWDA CZASU, PRAWDA EKRANU

Stasimon	Obrazy Mariana Gromady przy akompaniamencie muzyki Piotra Hertla.	9'54-10'31
Epeisodion	Andrzej Herder czyta fragment <i>Ewangelii Św. Łukasza</i> w tłumaczeniu Romana Brandstaettera. Ks. prof. Józef Tischner opowiada o dramacie spotkania i relacji międzyludzkich.	10'31-12'40 12'40-15'25
Stasimon	Obrazy Mariana Gromady przy akompaniamencie muzyki Piotra Hertla.	15'25-15'58
Epeisodion	Inscenizacje aktorskie: <ul style="list-style-type: none"> • <i>Miłość od pierwszego wejrzenia</i> (Wisława Szymborska) – odczyta z podziałem na role: Ewa Wichrowska, Urszula Gryczewska i Michał Staszczak. 	15'58-18'24
Stasimon	Obrazy Mariana Gromady przy akompaniamencie muzyki Piotra Hertla ²⁰ .	18'24-18'44
Epeisodion	Inscenizacje aktorskie: <ul style="list-style-type: none"> • Bronisław Wrocławski czyta wiersz pt. <i>Wizerunek</i> (Reiner Maria Rilke w tłumaczeniu Mieczysława Jastruna). 	18'44-20'01
Stasimon	Obrazy Mariana Gromady przy akompaniamencie muzyki Piotra Hertla.	20'01-20'19
Epeisodion	Andrzej Herder czyta wiersz ks. Jana Twardowskiego pt. <i>Do moich uczniów</i> . Ks. prof. Józef Tischner opowiada o twarzy Innego oraz o zobowiązaniu. Mówi o ujęciach filozofów Emmanuela Levinasa i Franza Rosenzweiga, wspomina o wierszu Rilkego. Inscenizacje aktorskie: <ul style="list-style-type: none"> • Bronisław Wrocławski: <i>Zgaś moje oczy</i> (Reiner Maria Rilke w tłumaczeniu Mieczysława Jastruna). 	20'19-22'07 22'07-28'05 28'05-28'45
Stasimon	Obraz <i>Chrystus</i> Mariana Gromady przy akompaniamencie muzyki Piotra Hertla. Kamera ukazuje postać Chrystusa na Krzyżu i powoli panoramuje Krzyż od dołu w górę.	28'45-29'22
Eksodos	Plansze końcowe na ramieniu Krzyża przy akompaniamencie muzyki Piotra Hertla.	29'22-30'07

Tab. 1: Kompozycja programu pt. „Ks. Józef Tischner – Spotkania”

²⁰ W *stasimon* prezentacji obrazów towarzyszy wyłącznie muzyka, która z czasem przechodzi w *off* Bronisława Wrocławskiego (rozpoczyna się *epeisodion*), a następnie (kolejne 3 sekundy) w zdjęcia 100%.

Program Piotra Słowikowskiego w wyraźny sposób nawiązywał do modelu tragedii greckiej, dostosowując go jednak do potrzeb medium telewizyjnego. Rola antycznego chóru, przedzielającego poszczególne sceny (*stasimon*), przypadła w udziale muzyce Piotra Hertla, zilustrowanej (ze względu na specyfikę ekranu) przebitkami – zdjęciami obrazów.

Program Piotra Słowikowskiego w wyraźny sposób nawiązywał do modelu tragedii greckiej, dostosowując go jednak do potrzeb medium telewizyjnego. Rola antycznego chóru, przedzielającego poszczególne sceny (*stasimon*), przypadła w udziale muzyce Piotra Hertla, zilustrowanej (ze względu na specyfikę ekranu) przebitkami – zdjęciami obrazów. Występujące naprzemiennie z wejściami chóru *epeisodiony* tworzone były przez wypowiedzi ks. prof. Józefa Tischnera, czytania *Pisma Świętego* i poezji ks. Jana Twardowskiego w wykonaniu Andrzeja Herdera oraz inscenizacje aktorskie, bazujące na poezji Wisławy Szymborskiej, ks. Jana Twardowskiego, Thomasa Hardy’ego i Rainera Marii Rilkego. Niejednokrotnie dawał o sobie znać brak wyraźnego rozgraniczenia pomiędzy poszczególnymi komponentami, powstały na skutek zastosowania montażu „miękkiego” (częste przenikania) oraz istnienia „zakładek” (*off* i przebitki).

Fragmety odczytywane przez Andrzeja Herdera (w programie Słowikowskiego pojawiły się trzy takie wejścia) można by uznać za swoiste „zwielokrotnienie” prologu, który wprowadził widzów w tematykę rozważań. Byłby to jeden z najwyraźniejszych przejawów transpozycji klasycznego schematu tragedii greckiej. Warto jednak zauważyć, że tylko pierwszemu z wejść towarzyszy *parodos*. Prolog, który za sprawą fragmentu z *Księgi Mądrości Syracha* podkreśla znaczenie bliźnich – uczestników spotkań – w życiu człowieka, stał się mottem programu. Korespondowała z nim wypowiedź ks. prof. Tischnera o doświadczeniu spotkań z drugim człowiekiem: „od czasu do czasu, dopada nas doświadczenie szczególne. Takie, z którego wynika nasze osobiste dorastanie do świadectwa. Stajemy się wtedy świadkami drugiego człowieka. Szczególnie – świadkami jego wyjątkowości. Jego wielkości. I to jest spotkanie”. Kontynuację zainteresowania tą tematyką stanowią kolejne wiersze: *Niedoszłe spotkanie* (Thomas Hardy), *Bliscy i oddaleni* (ks. Jan Twardowski), *Świat był w twarzy ukochanej* oraz *Początek miłości* (Rainer Maria Rilke).

Kolejne odczytanie tekstu w wykonaniu Andrzeja Herdera – fragment *Ewangelii Św. Łukasza*, w którym na pytanie: „Nauczycielu, co mam czynić, aby osiągnąć życie wieczne?” Jezus przytacza *Przypowieść o miłosiernym Samarytaninie* – pokazuje, jak nieoczekiwane mogą być spotkania z drugim człowiekiem.

W dramacie relacji międzyludzkich, o których opowiada ks. Tischner, wpisany jest przypadek. Trzeba otworzyć serce na drugiego człowieka, by mógł rozegrać się jakiś dramat: „dramat to jest to, co dzieje się między ludźmi. Dramatem jest to, co jest w tobie, albo to, co jest we mnie, dramatem jest to, co się dzieje między nami. Taki dramat dzieje się między kobietą a mężczyzną, wtedy kiedy dorastają do wierności. Takie dramaty działy się Ewangelii między Chrystusem a jego uczniami, kiedy oni też dorastali do wierności i do świadectwa” – mówił ks. prof. Tischner.

Ostatnie wejście Herdera – odczytanie wiersza ks. Jana Twardowskiego pt. *Do moich uczniów* – łączy się z wypowiedzią ks. Tischnera dotyczącą bliźniego i jego twarzy. Najważniejszą rzeczą jest zauważenie drugiego człowieka, przypisanie mu człowieczeństwa poprzez dostrzeżenie jego twarzy („W twarzy mamy przecucie prawdy drugiego człowieka”), a nie tylko wyglądu, który posiadają rzeczy.

*Uczniowie moi, uczenniczki drogie,
ze szkół dla umysłowo niedorozwiniętych*²¹

Tak pisał ks. Twardowski, dostrzegając poszczególne twarze dzieci, przechowując w sercu ich historie, mimo fizycznych i psychicznych ułomności wychowanków ośrodka.

Wyznacznikami fabuły antycznego dramatu, do którego kompozycji nawiązuje Piotr Słowikowski, były: zasada trzech jedności oraz patos²². Ta pierwsza zostaje zachwiana już na poziomie jedności miejsca – zdjęcia autorstwa Stanisława Scieszko powstały w Łodzi i w Ostrowsku. Dzięki późniejszemu montażowi możliwe stało się ich połączenie w jedną całość. Patosu doszukiwać się można w poetyckich utworach prezentowanych przez aktorów. Jego kulminację stanowiłby wiersz *Zgąś moje oczy* (Rainera Marii Rilkego w tłumaczeniu Mieczysława Jastruna), w którym podmiot liryczny mówi o największych poświęceniach, do jakich jest zdolny w imię uczucia, jakim darzy obiekt swojej miłości. To kulminacyjna sekwencja programu – moment *katharsis*, budujący uczucie wiary i miłości, będący celem antycznych tragedii²³. Pod pojęciem tym kryje się „antyczna kategoria estetyczna rozumiana jako oczyszczenie, polegające na odpowiednim uporządkowaniu przedstawionych w tragedii wydarzeń, dzięki czemu, chociaż budzą one lęk i grozę, to są przyjemne dla odbiorcy”²⁴. Celem programu Słowikowskiego było wywołanie u odbiorcy nie strachu, lecz refleksji. Słowa ks. prof. Józefa Tischnera, składające się na wykład z głębokim przesłaniem, zderzone zostały z literaturą, tworząc w ten sposób poetyckie widowisko. Oba te komponenty zostały połączone obrazami Mariana Gromady, korespondującymi z treścią przekazów werbalnych, obrazującymi je. Telewidz oglądający *Spotkania za-*

²¹ Fragment wiersza ks. Jana Twardowskiego pt. *Do moich uczniów*.

²² Zob. Z. Dominów, M. Dominów (oprac.), *Słownik terminów literackich i gramatycznych*, dz. cyt., s. 267.

²³ Autorzy *Słownika terminów literackich i gramatycznych* zwracają uwagę, że celem antycznych tragedii było wywołanie u odbiorcy *katharsis*. Zob. tamże.

²⁴ Tamże, s. 110.

chęcany był do chwili zadumy, zatrzymania się i pochylenia nad ważnym problemem – podejmowanym przez filozofię i sztukę. Dodatkowym atutem programu jest upowszechnianie tekstów kultury sięgających po motyw spotkania. Wiersze Wisławy Szymborskiej, ks. Jana Twardowskiego czy Rainera Marii Rilkego miały okazję dotrzeć do odbiorcy, który być może nigdy nie spotkałby się z ich pięknem.

Uwagi końcowe

Przywoływana na początku artykułu *Ustawa z dnia 29 grudnia 1992 r. o radiofonii i telewizji* zwraca uwagę na konieczność zróżnicowania tematycznego programów proponowanych przed nadawców publicznych. Analiza produkcji realizowanych przez łódzki ośrodek TVP pokazuje, że tematykę religijną poruszają zarówno programy cykliczne, jak i jednostkowe, często okazjonalne – poświęcone określonej postaci związanej z Kościołem, bądź istotnemu dla społeczności katolickiej wydarzeniu.

Analiza wybranych programów pozwala także na sformułowanie wniosków dotyczących tematyki religijnej w telewizji regionalnej na przykładzie TVP Łódź. W obszarze tym daje się zauważyć powtarzalność pewnych wątków tematycznych, na przykład nawiązań do okolicznościowych świąt czy pielgrzymek. Częstym motywem w materiałach telewizyjnych stała się obecność na ekranie przedstawicieli duchowieństwa.

Przeprowadzona analiza pokazała, że zagadnienia związane z wiarą, przeobrażeniami Kościoła oraz z problematyką ich przedstawicieli mogą zostać przedstawione w oryginalny sposób. Oprócz konwencjonalnych wywiadów z reprezentantami stanu duchowieństwa oraz odczytów mających na celu popularyzowanie *Pisma Świętego*, badane programy opowiadały o religii za pomocą języka świeckiego życia i świata – przyrody, człowieka oraz sztuki. Dla Piotra Słowikowskiego szczególnie istotna staje się ta ostatnia, gdyż pozwala tropić biblijne motywy w różnych wiekach i w rozmaitych rejonach. Poezja księdza Twardowskiego, muzyka „Arki Noego”, a nawet Stevie Wondera, przychodzą z pomocą w poszukiwaniu odpowiedzi na trudne pytania – o istnienie Boga, sens wiary, granicę między dobrem i złem.

Telewizja, która spełnia szereg ważnych funkcji – od informacyjnej, przez opinio-twórczą i edukacyjną, aż do rozrywkowej – powinna także wychowywać. Od przesadnego dydaktyzmu i moralizatorstwa lepsze wydaje się jednak pobudzanie, zachęcanie, proponowanie. Dziennikarze telewizyjni poprzez swoje programy powinni wysyłać odbiorcy zaproszenie do wspólnej refleksji i dyskusji. Włączanie w obręb programu świata przyrody oraz wytworów kultury pozwala szerzej i świadomiej spojrzeć na wiarę. ■

BIBLIOGRAFIA

- Bogołębska B., Mikosz J. (red.), *Media łódzkie dawniej i dziś*, Łódź 2012.
Dominów Z., Dominów M. (oprac.), *Słownik terminów literackich i gramatycznych*, Białystok 2001.

- Fiołek-Lubczyńska B., *Sztuka – nauka – historia, czyli TVP Łódź z Piotrem Słowikowskim*, w: B. Bogołębska, J. Mikosz (red.), *Media łódzkie dawniej i dziś*, Łódź 2012.
- Kończak J., *Od Tele-Echa do Polskiego Zoo*, Warszawa 2008.
- Kozieł A., *Za chwilę dalszy ciąg programu... Telewizja Polska czterech dekad 1952-1989*, Warszawa 2003.
- Kurowska B., Łękawa I. (red.), *Młodość przychodzi z wiekiem*, Łódź 2006.
- Michalski D., *To była bardzo dobra telewizja. Część 1: Misja emisji*, Warszawa 2012.
- Swynarski T., *Ośrodek Telewizji Polskiej w Łodzi. Historia i współczesność*, praca magisterska napisana pod kierunkiem naukowym prof. Jerzego Woźniaka, Łódź 2003.
- Twórcy kultury i sztuki*, <http://www.art.intv.pl/>.
- Ustawa z dnia 29 grudnia 1992 r. o radiofonii i telewizji*, Dz.U. 1993 nr 7 poz. 34, <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19930070034>.
- Zmiany w zakresie wiary religijności Polaków po śmierci Jana Pawła II*, http://cbos.pl/SPISKOM.POL/2012/K_049_12.PDF.

O AUTORCE:

mgr Agnieszka Barczyk – doktorantka w Katedrze Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej UŁ, gdzie przygotowuje dysertację na temat kulturotwórczej funkcji TVP Łódź na przykładzie twórczości Piotra Słowikowskiego. Zainteresowania naukowe obejmują: analizę i historię filmu, wielokodowość sztuk audiowizualnych, tematykę mediów lokalnych i regionalnych.